



# โตมธรรมศาสตร์และการเมือง<sup>๑</sup>

## ชาติรี ประกิตนทการ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

### โตมธรรมศาสตร์ : ประวัติและการก่อสร้าง

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อแรกสถาปนาในปีพ.ศ.๒๔๗๗ นั้นยังไม่มีสถานที่และอาคารเรียนเป็นของตนเอง ต้องอาศัยอาคารโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม<sup>๒</sup> บริเวณเชิงสะพานผ่านพิภพลีลา ปลายถนนราชดำเนินกลางเป็นสถานที่เรียน ต่อมาไม่นานคือในปีเดียวกันนั้นเอง มหาวิทยาลัยได้ขอซื้อที่ดินเพื่อใช้เป็นสถานที่ถาวรของมหาวิทยาลัย บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาตรงส่วนที่เรียกว่า **“ขานกำแพงพระนคร”** ตั้งแต่ท่าพระจันทร์ถึงประตูท่าพระอาทิตย์ ซึ่งเป็นที่ดินของกองพันทหารราบที่ ๔ กระทรวงกลาโหม และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ มหาวิทยาลัยได้รับที่ดินเพิ่มเติมจากกระทรวงกลาโหมในส่วนที่เป็นคลังสรรพาวุธ ทำให้มหาวิทยาลัยมีพื้นที่เพิ่มเป็นประมาณ ๕๐ ไร่ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน<sup>๓</sup>

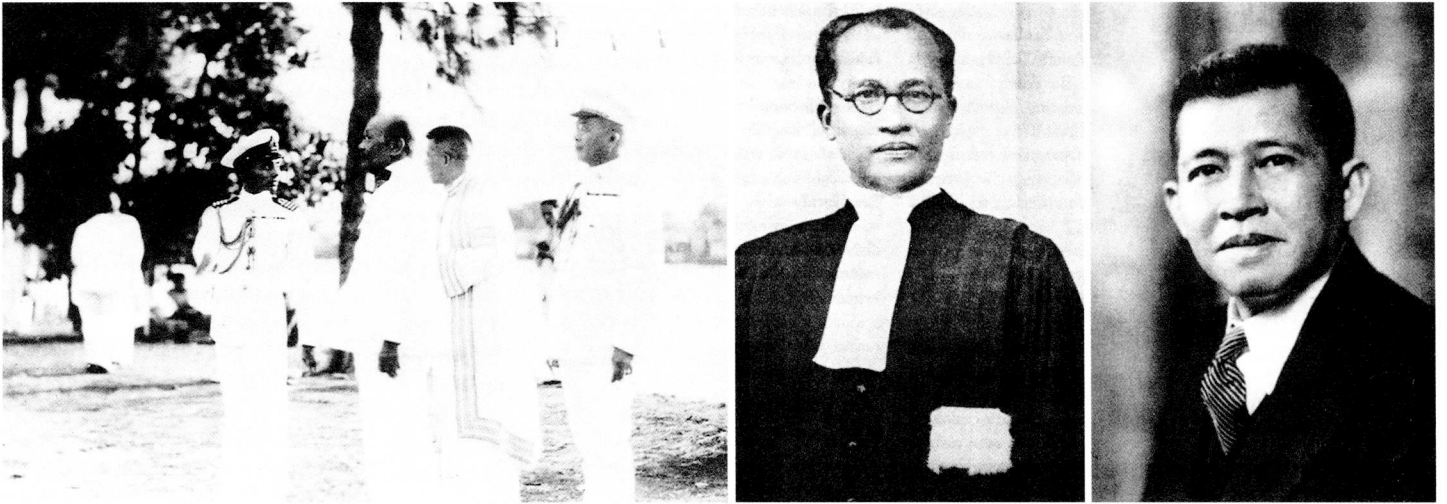
หลังจากที่ได้รับกรรมสิทธิ์พื้นที่บริเวณท่าพระจันทร์แล้ว มหาวิทยาลัยได้เริ่มทำการก่อสร้างอาคารโดยมี **“ตึกบัญชาการ”** หรือที่รู้จักกันต่อมาในชื่อว่า **“ตึกโตม”** เป็นอาคารหลังแรกของ

มหาวิทยาลัย และเป็นอาคารสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตึกโตมถือว่าเป็นอาคารที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากอาคารทั่วไปคือไม่ได้เกิดขึ้นจากออกแบบและก่อสร้างใหม่ทั้งหมด แต่เป็นการออกแบบโดยปรับปรุงจากอาคารที่มีอยู่เดิม ๔ หลังซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ อาคารทั้ง ๔ หลังนี้เป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบตะวันตกสูง ๒ ชั้น มีขนาดและรูปทรงเหมือนกันวางเรียงต่อกันเป็นแนวยาวหันหน้าลงแม่น้ำเจ้าพระยา แนวทางการปรับปรุงอาคารคือการทำหลังคาเชื่อมอาคารทั้งหมดเข้าด้วยกันให้เป็นอาคารหลังเดียว โดยพื้นที่ว่างตรงกลางระหว่างอาคารหลังที่ ๒ และ ๓ ถูกออกแบบใหม่ให้เป็นอาคาร ๓ ชั้นและสร้างยอดโตมเป็นสัญลักษณ์อยู่ตรงกลางอาคาร

ตึกโตม ซึ่งเกิดจากการปรับปรุงต่อเชื่อมอาคารทั้ง ๔ หลังของกรมทหารเดิม แล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๔๗๙



หน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ๖๗



ภาพซ้าย : พิธีเปิดตึกโดมธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ คนซ้ายสุดคือ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานในพิธี และคนที่สามจากซ้ายคือ ผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์

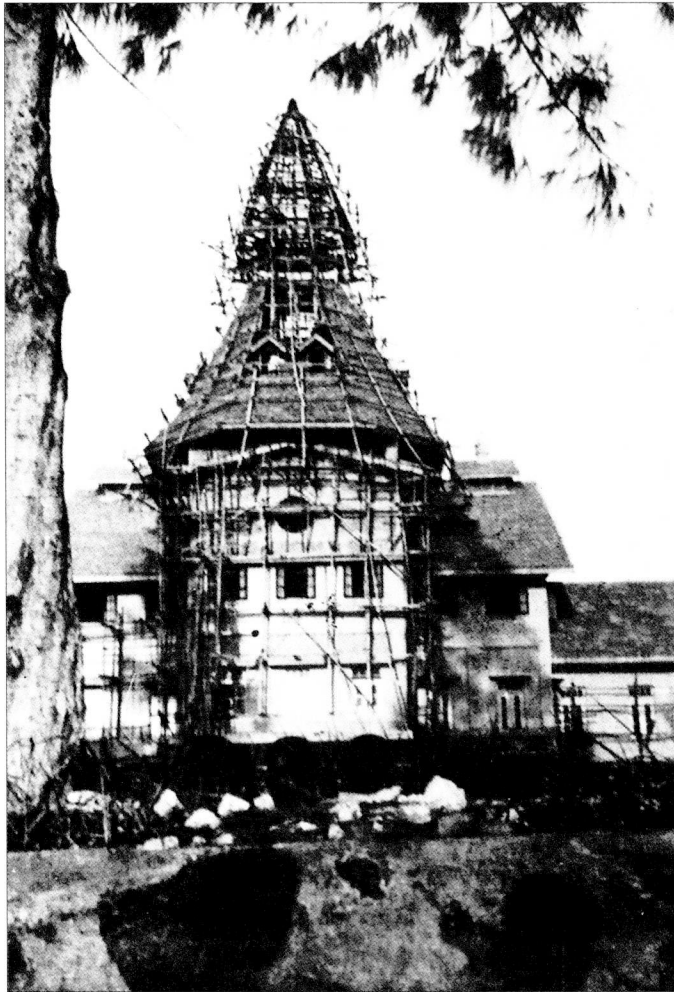
ภาพกลาง : ดร.เดือน บุนนาค เลขาธิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คนแรก และเป็นผู้ชักชวนให้นายหมิว อภัยวงศ์ มาออกแบบตึกโดม

ภาพขวา : ปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตึกโดมเริ่มก่อสร้างปรับปรุงตั้งแต่เดือนกรกฎาคมปี พ.ศ. ๒๔๗๘ แล้วเสร็จและทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ โดยมีพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา<sup>๔</sup> ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล เสด็จมาเป็นประธานในพิธี

สถาปนิกที่รับผิดชอบการออกแบบปรับปรุงตึกโดมครั้งนั้นคือ นายหมิว อภัยวงศ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถาปนิกที่มีชื่อเสียงและมีผลงานมากที่สุดคนหนึ่งของยุคสมัย สาเหตุที่ทำให้ นายหมิว อภัยวงศ์ มีโอกาสเข้ามาทำการออกแบบปรับปรุงอาคารหลังแรกของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้นั้นเกิดจากการชักชวนของ ดร.เดือน บุนนาค เลขาธิการคนแรกของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังปรากฏในรายงานฉบับที่ ๓/๒๔๗๘ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมือง ซึ่งเขียนโดย ดร.เดือน บุนนาค ถึงผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย (ปรีดี พนมยงค์) ความว่า

“.....คณะกรรมการมหาวิทยาลัยได้ลงมติเห็นชอบในการซ่อมแซม ดัดแปลง สถานที่ๆทำการใหม่ของมหาวิทยาลัยที่ตำบลท่าพระจันทร์ ให้ข้าพเจ้าจัดการหาช่างวางแปลนทั่วไปเสนอ หลังจากนั้นมา ข้าพเจ้าได้ขอให้กองสถาปัตยกรรมในกรมศิลปากรกระทรวงธรรมการวางแปลนให้ และในขณะเดียวกันโดยที่ได้ทราบว่า นายหมิว อภัยวงศ์ ได้เขียนแปลนตึกไปรษณีย์ใหม่งดงามมาก (ตึกไปรษณีย์กลาง บางรัก-ผู้เขียน) ข้าพเจ้าจึงได้ขอร้องให้นายหมิว อภัยวงศ์ ช่วยเหลือในการนี้ด้วย เมื่อได้เทียบแปลนของกองสถาปัตยกรรมกับแปลนของนายหมิว อภัยวงศ์แล้ว เห็นว่าแปลนอันหลังนี้มีรูปทรงงดงามมากกว่า ทั้งนี้ได้เสนอและเห็นชอบด้วยแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ให้นายหมิว อภัยวงศ์ เขียนแปลนรายละเอียดต่อไป และขอให้เขียนตรง dome กลางระหว่างตึก ๒ กับที่ ๓ ก่อน ซึ่ง ณ บัดนี้เสร็จเรียบร้อยแล้ว พร้อมทั้งรายการ และข้าพเจ้าก็ได้ประกาศประมุขแต่วันนี้.....”<sup>๕</sup>



ตึกโดม ขณะกำลังก่อสร้าง

นอกจากจะทำการออกแบบแล้ว นายหมีว อภัยวงศ์ ยังรับที่จะเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างด้วย โดยทางมหาวิทยาลัยได้จ่ายค่าออกแบบครั้งนั้นแก่นายหมีวเป็นเงินทั้งสิ้น ๓๕๐ บาท และจ่ายเป็นเงินเดือนสำหรับการควบคุมการก่อสร้างเดือนละ ๑๕๐ บาท จนกว่างานจะแล้วเสร็จ<sup>๖</sup>

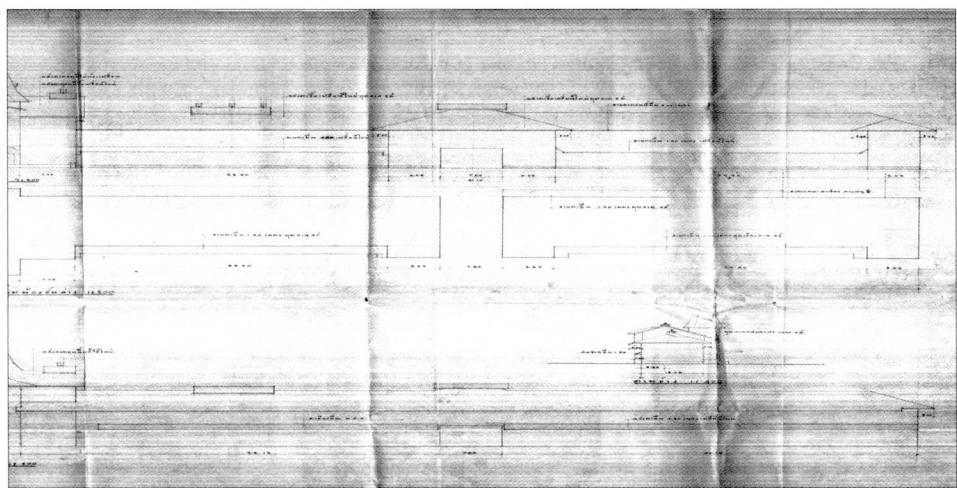
มหาวิทยาลัยได้นำแบบของนายหมีวไปทำการประกวดราคา เปิดซองประมูลเพื่อหาผู้รับเหมาก่อสร้างในวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๗๘ ซึ่งมีผู้ยื่นซองประมูลทั้งสิ้น ๖ รายคือ นายฮิน ยี่ห้อฮินก็ นายบุญชู ยี่ห้อเอี่ยมก็ นายบุญทอง ผ่องแผ้ว โรงเรียนช่างก่อสร้าง อุเทนถวาย ยี่ห้อฮิวลี และร้านศิลปกรรมพานิช ของหลวงวิศาลศิลปกรรม ผลปรากฏว่ามหาวิทยาลัยได้ตกลงว่าจ้าง นายบุญชู ยี่ห้อเอี่ยมก็ เป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง เพราะเป็นผู้เสนอราคาต่ำที่สุดคือเพียง ๑๘,๒๐๐ บาท<sup>๗</sup> โดยเริ่มทำการก่อสร้างตั้งแต่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ มีกำหนด ๖ เดือน อย่างไรก็ตามการก่อสร้างไม่สามารถเสร็จทันกำหนดการคือในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้เนื่องจากมีฝนตกชุกผิดปกติในช่วงเวลาการก่อสร้าง ทำให้การหล่อคอนกรีตมีปัญหา อีกทั้งได้มีการแก้ไขแบบอาคารโดยนายหมีว อภัยวงศ์ ได้ออกแบบเพิ่มเติมส่วนกันสาดยาวออกม่อีกถึง ๖ เมตรเหนือประตูทางเข้าหลัก ผู้รับเหมาจึงได้ขอขยายเวลาเพิ่มเติมอีก ๓ เดือน ซึ่งจะมาแล้วเสร็จในเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๗๙<sup>๘</sup>

รายละเอียดการก่อสร้างตามที่กล่าวมา เป็นรายละเอียดเฉพาะการก่อสร้างตึกโดมที่เชื่อมระหว่างอาคาร ๒ และ ๓ เพียงเท่านั้น ส่วนการซ่อมแซมอาคาร ๑ และ ๔ รวมไปถึงการก่อสร้างหลังคาเชื่อมทั้งหมดนั้นทางมหาวิทยาลัยได้แยกสัญญาออกไปต่างหาก ซึ่งยังไม่พบหลักฐานว่าใครคือผู้รับเหมาก่อสร้าง และได้ทำการปรับปรุงแล้วเสร็จเมื่อใด อย่างไรก็ตามการปรับปรุงอาคารทั้งหมดแล้วเสร็จทันการเปิดใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๗๔

รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ นายหมีว อภัยวงศ์ ออกแบบไว้นั้น แสดงให้เห็นถึงวิธิตดในการปรับปรุงอาคารเก่ามาสู่การใช้งานใหม่ภายใต้รูปแบบใหม่ที่ลงตัวและสร้างความน่าสนใจให้เกิดขึ้นได้ไม่แพ้อาคารที่สร้างใหม่ทั้งหลาย

อาคารเดิมทั้ง ๔ หลังยังคงถูกเก็บรักษาไว้ตามเดิม การออกแบบให้ดูเป็นอาคารเดียวกันทำโดยวิธีหลังคาเดิมลงและสร้างหลังคาใหม่เชื่อมอาคารทั้ง ๔ เข้าด้วยกัน ช่องว่างระหว่างอาคารทั้ง ๔ หลังซึ่งมีอยู่ ๓ ช่อง แต่ละช่องกว้าง ๗ เมตร นายหมีวตั้งใจเก็บไว้ ๒ ช่อง คือระหว่างตึก ๑ กับตึก ๒ และช่องระหว่างตึก ๓ กับตึก ๔ สาเหตุน่าจะเพื่อใช้เป็นช่องทางเดินเชื่อมต่อไปสู่พื้นที่ทางทิศตะวันออกของมหาวิทยาลัย (ต่อมาคือสนามฟุตบอล) และเหนือช่องว่างระหว่างอาคารทั้ง ๒ ช่องออกแบบชั้นหลังคาให้สูงขึ้น ซึ่งในเชิงความงามแล้วหลังคาส่วนนี้ช่วยลดทอนความยาวของอาคารทางสายตาลง ช่วยให้อาคารไม่ดูยาวมากจนเกินไป และในแง่การใช้สอยยังเป็นการช่วยเน้นทางเข้าได้ด้วย

ส่วนช่องว่างระหว่างตึก ๒ กับตึก ๓ ถือเป็นจุดกึ่งกลางของอาคาร นายหมีวออกแบบให้เป็นส่วนที่เด่นที่สุด โดยสร้างอาคารขึ้นใหม่มีความสูง ๓ ชั้นเชื่อมต่อกับปลายมุขของอาคาร ๒ และ ๓ ทำให้ส่วนกลางของอาคารนี้มีความกว้างถึง ๒๒ เมตร ซึ่งเพียงพอในการทำเป็นโถงทางเข้าและโถงบันไดหลักของอาคาร บนหลังคาออกแบบเป็นโดมยอดแหลมสูงประมาณ ๑๖ เมตร เพื่อเน้นทางเข้า และเป็นสัญลักษณ์ของอาคารรวมไปถึงยังเป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยได้ด้วย



แบบตึกโดม ในคราวซ่อมตึกปี พ.ศ. ๒๕๐๓ จะเห็นว่าสถาปนิกมีการออกแบบเล่นกับรูปทรงหลังคา ทำให้ตัวอาคารไม่แลดูยาวจนเกินไป



(ภาพถ่าย)

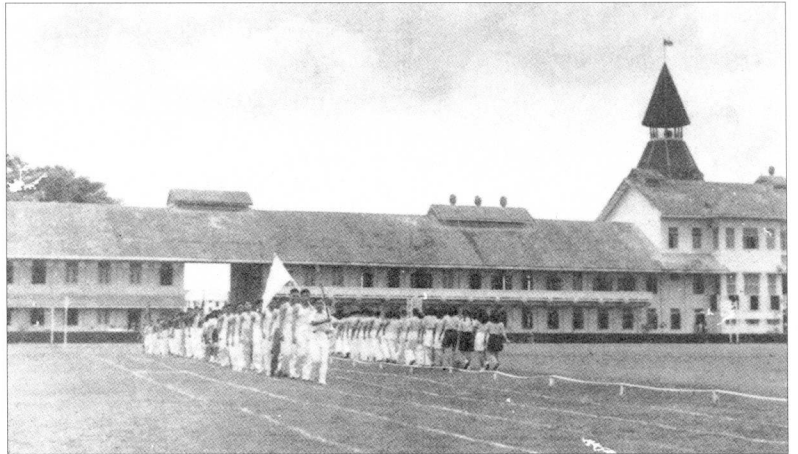
ตึกโดมขณะกำลังก่อสร้าง

(ภาพขาวบน)

ตึกโดม มองเห็นช่องว่างระหว่างอาคาร ๑ และ ๒ ซึ่งถูกใช้เพื่อเป็น  
ทางเดินเชื่อมระหว่างพื้นที่สนามฟุตบอลกับพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

(ภาพขาวล่าง)

ตึกโดม แลเห็นลวดลายแบบตะวันตกของอาคาร ๔  
ซึ่งสถาปนิกยังคงเก็บรักษาไว้



เพื่อให้สอดคล้องกับอาคารยอดโดมที่ออกแบบใหม่ ในส่วนพื้นผิวของอาคาร ๒ และ ๓ จึงมีการปรับเปลี่ยนลวดลายใหม่ทั้งหมด ซึ่งเดิมมีลวดลายแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกสมัยรัชกาลที่ ๖ โดยเปลี่ยนมาเป็นลวดลายที่มีลักษณะเรียบง่ายมากขึ้นตามสมัยนิยม อย่างไรก็ตามในส่วนของอาคาร ๑ และ ๔ ยังคงปล่อยให้มิลวดลายบัวหัวเสาแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกคงเดิมอยู่

ใต้ชายคาของยอดโดมด้านหน้า นายหมิว อภัยวงศ์ ได้ออกแบบให้มีนาฬิกาขนาดใหญ่ติดตั้งไว้ซึ่งเป็นลักษณะที่นิยมมากอย่างหนึ่งของอาคารในยุคดังกล่าว โดยทางมหาวิทยาลัยได้ติดต่อขอซื้อนาฬิกาชั้นดีจากห้างร้านชั้นนำในสมัยนั้นหลายแห่ง อาทิ บริษัทเดส์กูร์เอกาไบต์ (DESCOURS & CABAUD) และ ห้างบี. กริมแอนโก กรุงเทพฯ (B.GRIMM & CO. BANGKOK)<sup>๑</sup> เป็นต้น แต่สุดท้ายทางมหาวิทยาลัยก็ได้เลือก **“นาฬิกาปารีส”** สั่งพิเศษ จากห้าง เอส.เอ.บี. ซึ่งเป็นของชาวฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ นาฬิกาดังกล่าวเป็นนาฬิกา ลูกตุ้มเหล็ก ๗ ชั้น มูลค่าถึง ๑,๒๕๐ บาท<sup>๑๑</sup>

หลังคาโดมมุงด้วยกระเบื้องไม้สักอย่างดี พื้นอาคารปูด้วยกระเบื้องหินอ่อน ส่วนเฟอร์นิเจอร์ภายในทั้งหมดสั่งทำจาก **“เกออสันเฟอนิเจอ”**<sup>๑๒</sup> วัสดุประกอบอื่นๆเช่น กระจก ลูกบิด บานพับ ฯลฯ สั่งซื้อชนิดอย่างดีที่สุดจากห้างวินด์เซอร์ แอนด์ โก (ห้างสี่ตา)<sup>๑๒</sup> ซึ่งทั้งหมดได้ทำให้ตึกโดมเป็นตึกที่โดดเด่นและทันสมัยมากที่สุดหลังหนึ่งของยุคเลยก็ว่าได้

## หมีว อภัยวงศ์ สถาปนิกผู้ออกแบบโตมธรรมศาสตร์

หมีว อภัยวงศ์ (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น จิตรเสน อภัยวงศ์) ชื่อนี้เป็นที่รู้จักรับรู้ในแวดวง นักวิชาการทางสถาปัตยกรรมในประเทศไทยที่สนใจประวัติศาสตร์ของอาคารในช่วงหลังปี พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นอย่างดี อันเนื่องมาจากผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมที่มีอย่างมากมาย ในช่วงระหว่างปีพ.ศ.๒๔๗๕-๒๔๙๐ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาคารสำคัญยุคสมัยทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น ตึกกรมไปรษณีย์กลางบางรัก ตึกแถวทั้ง ๑๐ หลังริมถนนราชดำเนินกลาง กรีฑาสถาน แห่งประเทศไทย(สนามศุภชลาศัย) อาคารที่ทำการกระทรวงยุติธรรม (ร่วมออกแบบ) อาคารบางหลังที่เมืองใหม่ลพบุรี และตึกบังคับการ(ตึกโตม) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แม้ว่าจะมีผลงานมากมาย แต่สิ่งที่น่าสนใจคือประวัติเกี่ยวกับตัว หมีว อภัยวงศ์ กลับมี น้อยอย่างน่าตกใจ ผิดกับสถาปนิกท่านอื่นของยุคสมัยที่บางคนแทบไม่มีผลงานการออกแบบ เลยแต่กลับเป็นที่รู้จักและมีประวัติค่อนข้างละเอียด ผู้เขียนเป็นคนหนึ่งที่สนใจประวัติของหมีว อภัยวงศ์ แต่ด้วยข้อจำกัดหลายอย่างทำให้ไม่สามารถสืบค้นประวัติของสถาปนิกที่มีชื่อเสียง โด่งดังท่านนี้ได้มากเพียงพอ ที่พอจะทำได้ในบทความนี้จึงเป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้น

หมีว อภัยวงศ์ เป็นบุตรของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม อภัยวงศ์) กับมารดาชื่อนาง ถนอม ถือกำเนิดเมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๘ นายหมีวเป็นพี่น้องต่างมารดากับหลวงโกวิทอภัยวงศ์ (ควง อภัยวงศ์) เมื่อโตเป็นหนุ่ม หมีว อภัยวงศ์ ได้มีโอกาสเดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส ในสาขาวิชาสถาปัตยกรรมที่ “โบซาร์” (Ecole des Beaux Arts) โดยออกเดินทางในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ โดยเรือลำที่ชื่อว่า “มิเตา” การเดินทางไปศึกษาต่อครั้งนั้นนายหมีวได้เดินทางไปพร้อมกับพี่น้องอีกสามคนคือ นายควง อภัยวงศ์ นายเชียด อภัยวงศ์ และนายแถบ อภัยวงศ์<sup>๑๑</sup> หลังจากเดินทางไปถึงฝรั่งเศสแล้ว พี่น้องได้แยกย้ายกันไปศึกษาตามแต่ละสาขาที่เลือก โดยตอนแรกนายควงกับนายหมีวได้ไปอาศัยอยู่กับครูที่เมือง “ตุร์ส” (Tours) ต่อมานายหมีวจึงแยกไปเข้าเรียนที่ “โบซาร์”<sup>๑๒</sup>

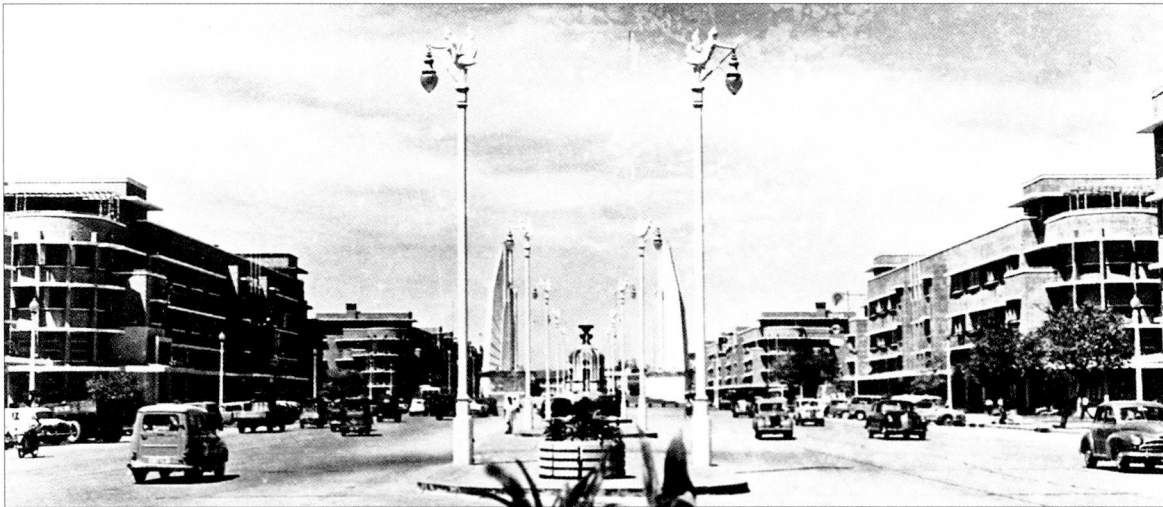
เนื่องจากศึกษาอยู่ที่ฝรั่งเศสและเป็นพี่น้องกับนายควง อภัยวงศ์ ทำให้น่าเชื่อว่านาย หมีวน่าจะจะได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์กับนักเรียนไทยที่สำคัญๆ ซึ่งจะเป็นแกนหลักของ “คณะราษฎร” ต่อมา ไม่ว่าจะเป็นร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) หรือ แม้กระทั่งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นต้น และจุดนี้เองน่าจะเป็นจุดสำคัญที่ทำให้นายหมีวมีโอกาส ได้ออกแบบอาคารสำคัญๆหลายหลังในยุคที่คณะราษฎรและยุคที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอำนาจอยู่ในสังคมไทย

หมีว อภัยวงศ์ แต่งงานกับสตรีชาวต่างชาติชื่อ เมรี อิริคสัน และภายหลังจากกลับมา ทำงานที่เมืองไทยแล้วนายหมีวก็ได้พำนักมาอยู่อาศัยที่เมืองไทยด้วย หน้าที่การงาน ภายหลังจากที่กลับมาเมืองไทยของนายหมีวไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจน แต่พบว่าในช่วง ระหว่างปี พ.ศ.๒๔๗๘ - ๒๔๘๐ นายหมีวได้เข้ามาทำหน้าที่ผู้ควบคุมการก่อสร้างของมหา- วิทยาลัยธรรมศาสตร์ รับเงินเดือน ๑๕๐ บาท<sup>๑๓</sup>

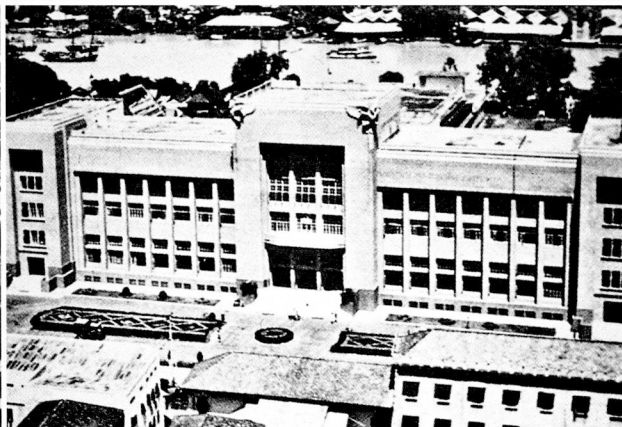
อาคารที่ถือว่ามีขนาดใหญ่และสำคัญหลังแรกที่หมีว อภัยวงศ์ มีโอกาสออกแบบคือ ตึกกรมไปรษณีย์กลาง บางรัก แต่อาคารที่หมีวออกแบบและถูกสร้างขึ้นหลังแรกคือ ตึกโตม ธรรมศาสตร์ (ออกแบบในราวปี พ.ศ.๒๔๗๘ สร้างเสร็จในปี พ.ศ.๒๔๗๙) และในระหว่างการ ก่อสร้างตึกโตม หมีว อภัยวงศ์ ได้ทำการออกแบบและเขียนแบบอาคารอีกหลายหลังภายใน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาทิ บ้านผู้ประศาสน์การ สโมสร และตึกแถวริมถนนพระจันทร์ แต่ทั้งหมดไม่ได้มีโอกาสสร้างจริง ทำให้นายหมีวยื่นหนังสือลาออกจากการทำหน้าที่ผู้ควบคุม การก่อสร้างของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี พ.ศ.๒๔๘๐<sup>๑๔</sup>

ภายหลังจากที่ลาออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว ผู้เขียนยังไม่พบหลักฐานว่า นายหมิวได้เข้าทำงานในสถานที่ใดจริงจังหรือไม่ แต่มีข้อสังเกตคือ ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็น ช่วงที่กำลังทำการก่อสร้างตึกกรมไปรษณีย์กลาง บางรัก (สร้างระหว่างปี พ.ศ.๒๔๗๘ - ๒๔๘๓)<sup>๑๑</sup> ดังนั้นอาจจะเป็นไปได้ที่นายหมิวได้เข้ามารับหน้าที่ควบคุมการก่อสร้างตึกหลังนี้ ซึ่งก็เป็นผลงานการออกแบบของนายหมิวเองด้วย

อีกทางหนึ่งที่เป็นไปได้มากคือ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.๒๔๘๒-๒๔๘๔ รัฐบาลได้เริ่ม โครงการก่อสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและตึกแถวริมถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งนายหมิว รับหน้าที่ในการออกแบบตึกแถว ๑๐ หลัง ริมถนนราชดำเนิน ซึ่งสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ บางกระแสได้กล่าวว่านายหมิวได้เข้าทำงานเป็นสถาปนิกประจำสำนักงานทรัพย์สิน ส่วนพระมหากษัตริย์<sup>๑๒</sup> ซึ่งยังไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนนัก อย่างไรก็ตามสิ่งที่แน่นอนที่สุดคือ แม้ว่า หมิว อภัยวงศ์ จะไม่มีหน่วยงานสังกัดการทำงานที่ชัดเจน แต่นายหมิวคงจะมีสายสัมพันธ์ ที่ดีอย่างยิ่งกับคณะรัฐบาลในขณะนั้นโดยเฉพาะยุครัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรง ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีช่วงแรก (พ.ศ.๒๔๘๑-๒๔๘๗) ดังปรากฏว่านายหมิวได้มีโอกาส ทำงานชิ้นสำคัญของรัฐบาลมากมาย ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้น



ตึกแถวริมถนน  
ราชดำเนินกลาง



(ซ้าย)  
กรีฑาสถานแห่ง  
ประเทศไทย

(ขวา)  
ตึกกรมไปรษณีย์กลาง  
บางรัก



นอกจากนี้ยังมีอาคารอีกหลายหลังที่นักวิชาการบางท่านเชื่อว่า นายหมีว อภัยวงศ์ ได้ทำการออกแบบ เช่น อาคารสมาคมพาณิชย์จีน บ้านพระยามานวราชเสวี วังรื่นฤดีของ สมเด็จพระภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา ที่ถนนนครราชสีมา และได้เคยร่วมเป็นคณะกรรมการปรับปรุง “**บ้านนรสิงห์**” ของเจ้าพระยารามราฆพ ให้แก่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วย<sup>๑๔</sup>

ลักษณะงานออกแบบของ หมีว อภัยวงศ์ ส่วนใหญ่ถือว่ามีลักษณะล้ำยุคทันสมัยมาก ในสังคมไทยขณะนั้น ถือเป็นผู้นำทางศิลปสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่สำคัญยิ่งคนหนึ่งของไทย หากจะเทียบรูปแบบสถาปัตยกรรมที่นายหมีวนิยมออกแบบกับรูปแบบสถาปัตยกรรมในยุโรปสมัยนั้นก็อาจเทียบเคียงได้กับแนวทางศิลปสถาปัตยกรรมที่รู้จักกันในยุโรปว่า “**อาร์ต เดโก**” (Art-Deco)<sup>๑๕</sup> แต่เป็นที่รับรู้เข้าใจในสังคมไทยในชื่อว่า “**สถาปัตยกรรมแบบทันสมัย**” ซึ่งมีลักษณะทั่วไปคือ เน้นความเรียบง่ายของรูปทรง นิยมใช้รูปทรงเรขาคณิต หลังคาทรงตัด (หลังคาแบนแบบมีดาดฟ้าหรือก่อแผงคอนกรีตขึ้นมาโดยรอบอาคารเพื่อบังหลังคา) ที่สำคัญคือไม่นิยมประดับตกแต่งลวดลายอาคารแต่นิยมเล่นกับจังหวะเส้นสาย แนวตั้งแนวนอน อย่างชัดเจน<sup>๑๖</sup>

แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ ตึกโดมธรรมศาสตร์ หมีว อภัยวงศ์ กลับออกแบบในลักษณะที่แตกต่างไปคือเน้นแสดงรูปทรงหลังคาจั่วทรงสูงอย่างชัดเจน และออกแบบกันสาดหรือชายคาอาคารต่อเติมเพิ่มเข้าไปในอาคารหลายส่วนทั้งด้านหน้าอาคารและหลัง แสดงให้เห็นถึงความใส่ใจต่อสภาพภูมิอากาศแบบเมืองร้อนของไทย ซึ่งต้องการหลังคาทรงสูงและกันสาดเพื่อกันแดดกันฝนมากกว่าอาคารรูปทรงตะวันตก ซึ่งทำให้ตึกโดมเป็นตึกหลังเดียวที่ดูเหมือนว่าหมีว อภัยวงศ์ ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ เพราะการออกแบบต่อจากนี้ของนายหมีว ทั้งหมดดูจะไม่ได้เน้นเรื่องสภาพภูมิอากาศแบบเมืองร้อนอีกเลย

หลังจากที่มีงานให้ออกแบบอย่างมากมายในช่วงปลายทศวรรษ ๒๔๗๐ ถึงต้นทศวรรษ ๒๔๘๐ แต่หลังจากสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ ด้วยสาเหตุใดไม่ปรากฏ นายหมีว อภัยวงศ์ และครอบครัวได้ย้ายกลับไปพักอาศัยที่ประเทศฝรั่งเศสอีกครั้ง ซึ่งการกลับไปพำนักที่ฝรั่งเศสครั้งนี้ หมีว อภัยวงศ์ ได้หย่าขาดกับนางเมรี อิริคสัน และต่อมาในช่วงหลังปี พ.ศ. ๒๔๙๐ นายหมีวได้เดินทางกลับมาประเทศไทยอีกครั้ง ซึ่งการกลับมาครั้งนี้นายหมีวได้แต่งงานใหม่กับสตรีชาวไทยและพักอาศัยอยู่กับครอบครัวที่บ้านแถบทุ่งมหาเมฆ

น่าสังเกตคือการกลับมาในครั้งนี้ไม่ปรากฏว่า หมีว อภัยวงศ์ ได้มีโอกาสทำการออกแบบก่อสร้างอาคารที่สำคัญใดๆอีกเลย จนกระทั่งเสียชีวิตลงในปี พ.ศ.๒๕๐๖

## โดมธรรมศาสตร์ : ที่มาและความหมาย

เนื่องจากรูปทรงที่โดดเด่นสะดุดตาของตึกโดมกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้ตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมารูปแบบของโดมธรรมศาสตร์จึงมีผู้สนใจหลายท่านพยายามให้คำอธิบายในเรื่องที่มาจากความหมายของรูปทรงตลอดจนแนวความคิดของสถาปนิกผู้ออกแบบมาโดยตลอด

คำอธิบายที่ดูประหนึ่งได้กลายเป็นประวัติที่มาของรูปทรงโดมธรรมศาสตร์ไปแล้วคือ มีการเล่าต่อๆมาว่า ผู้ประศาสน์การ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ให้หลักในการออกแบบแก่หมีว อภัยวงศ์ ว่าให้ใช้หลักเรื่อง “**ประหยัด สวยงาม ทันสมัย**” และเล่าต่อมาอีกว่า เมื่อนายหมีว

กำลังพิจารณาว่าจะทำอย่างไรกับอาคารเก่า ๔ หลังให้กลายเป็นอาคารใหม่หลังเดียว นายหมิวคิดว่าตรงกลางตึกนั้นควรมีสัญลักษณ์ที่โดดเด่นแสดงถึงภูมิปัญญาของการศึกษา ขณะนั้นนายหมิวเหลือบไปเห็นปลายดินสอเข้า เลยคิดว่าจะใช้รูปทรงของปลายดินสอนี้เป็นสัญลักษณ์สำคัญของอาคาร จึงดัดแปลงรูปทรงให้กลายเป็นยอดโดมดั่งที่เห็นในปัจจุบัน<sup>๒๒</sup> ความหมายของโดมธรรมศาสตร์จึงเปรียบเสมือนปลายดินสอที่จดจารบันทึกในสมุดบนท้องฟ้าเล่าเรื่องราวอันไม่จบสิ้นของชีวิตผู้คนบนดินแดนธรรมศาสตร์<sup>๒๓</sup>



ตึกโดม ในวันทำพิธีเปิด  
๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

คำอธิบายข้างต้นเท่าที่สืบค้นเอกสารที่เกี่ยวข้องน่าจะเป็นเพียงตำนานที่ต้องการอธิบายกำเนิดแห่งรูปทรงสถาปัตยกรรมที่ในสายตาคอนทิวไปมองแล้วเห็นว่าแปลกตา โดยที่ยังไม่สามารถหาหลักฐานยืนยันที่ชัดเจนได้

คำอธิบายที่แตกต่างไปอีกแบบหนึ่งซึ่งเริ่มได้รับการกล่าวถึงมากขึ้นในปัจจุบันคือ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ให้แนวคิดแก่นายหมิวว่า ตึกที่จะสร้างควรให้มีลักษณะโดดเด่นสะท้อนอุดมการณ์ของคณะราษฎร พ.ศ. ๒๔๗๕ ดังหลักที่ ๖ ในหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร ที่กล่าวว่า **“จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร”** ซึ่งได้นำมาสู่การออกแบบรูปทรงกรวยยอดแหลม ๒ ชั้น โดยที่ฐานของทรงกรวยออกแบบเป็น ๖ เหลี่ยมอันหมายถึงหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร ยอดแหลมหมายถึงการบรรลุความปรารถนาสูงสุด และอาคารปีก ๒ ปีก ด้านทำพระจันทร์และทำพระอาทิตย์ที่เป็นอาคารเดิมของค่ายทหารน่าจะหมายถึงการศึกษาที่แผ่ขยายวงกว้างในหมู่ราษฎร ดังคำกล่าวรายงานของนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่เปิดตึกโดมอย่างเป็นทางการว่า **“มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎร ผู้สมัครแสวงหาความรู้อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมีควรได้ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา”**<sup>๒๔</sup>